
PAOLA DEZIDERI

SITUACIONI KONTEKST

LINIJA MALINOVSKI-FERT I NEKE SOCIO, ETNO I PRAGMALINGVISTIČKE IMPLIKACIJE*

Među pojmovima koji se upotrebljavaju u okviru socioetno-¹⁾ i pragmalingvističkih istraživanja, pojam „situacioni kontekst” je jedna od najfunkcionalnijih i najznačajnijih ključnih tačaka. Ne pretendujemo da ćemo do kraja razjasniti složena razmatranja o tom predmetu koja su do sada iskazana ili koja se mogu iskazati, ali naša namera je da istražimo daleke malinovsko-fertijanske korene *context of situation* i da naznačimo neke osnovne principe koji su tek pre kratkog vremena razrađeni u okviru razmišljanja o sociokomunikativnim i pragmatičnim vidovima jezika. Uostalom, u okviru teorija XX veka, situacione komponente reči uvek su bile zapostavljene — ako ne i odbacivane — zato što se smatralo da su podložne slučajnostima i nesistematičnosti. Najznačajnije škole i pravci u poslednjih pedeset-šezdeset godina nisu se zbog toga nikada dovoljno zadržavale na istraživanjima povezanosti između jezičke proizvodnje i vanlingvističke situacije, smatrajući da bi takvo proučavanje dovelo do pogrešnih vrednovanja i pružilo nedovoljno verodostojne podatke za naučno opisivanje jezičkih pojava.

Izraz *context of situation* s eksplicitnim metodološkim intencijama prvi je upotrebio antropolog Bronislav Malinovski (1923). Kada se našao pred nimalo lakim problemom da na odgovarajući način na engleski jezik prevede izvestan broj etnografskih tekstova na papunskom

*) Prilog Paole Desideri objavljen je u časopisu *Lingua estile*, 3/1983, str. 439—457.

¹⁾ Što se tiče neophodne diferencijacije okvira i zadataka sociolingvistike i etnolingvistike, up. Koseriu (Coseriu, 1981), a posebno str. 13—14 koje se odnose na tročlanu raspodelu planova jezika unutar te dve discipline.

jeziku (odlomci iz razgovora, magijske formule itd.), koje je sakupio među domorodačkim melanezijskim stanovnicima ostrva Trobrijan, on je u čuvenom radu iz 1923. godine „Problemi značenja u primitivnim jezicima” (*The Problem of Meaning in Primitive Languages*) razradio teoriju po kojoj se reči i rečenice ne mogu posmatrati nezavisno i istrgnuto iz situacijskih uslova ostvarivanja, već, naprotiv, moraju da se istražuju unutar specifičnog situacionog konteksta u kojem su proizvedene. Samo na taj način bilo bi moguće najpotpunije shvatiti njihova značenja.²⁾ Za poljskog antropologa neproduktivno je dakle pokušavati da se otkrije značenje nekog iskaza isključivo lingvističkim sredstvima, pre svega što „... jezik u svojoj prvobitnoj funkciji i u svojoj originalnoj formi ima suštinski pragmatičan karakter, a to je način ponašanja, neophodan element koncentrisane ljudske akcije” (Malinovski (1923) 1966: 357).

Malinovski je u suštini želeo da razradi tehniku koja bi bila u stanju da objasni etnografske tekstove. S tom namerom razmatrao je pre svega ona jezička ponašanja povezana s posebnim situacionim kontekstima kao što su trgovina, ribolov (1923), povrtarstvo (1935) i druge slične aktivnosti. Ispitujući ta zanimanja, on je istakao reči povezane s akcijom, stereotipe jezičkog ponašanja, zabeležio je termine povezane s ambijentom, izraze koji se odnose na vršenje vlasti, itd.

Posebno interesovanje pokazao je prema nekim jezičkim upotrebama u društvenim odnosima, koje su se ostvarivale bez nekih određenih ciljeva koje je trebalo postići. U toj razmeni kojom se ostvaruje kontakt, slaganje, situacija „... je baš u takvoj atmosferi društvenosti, u tom ličnom zajedništvu” (Malinovski (1923) 166: 355). Reč je o nizu iskaza tipa *Danas je lepo vreme* u kojima primarna funkcija nije traženje informacije ili izdavanje naređenja, već uspostavljanje ili čuvanje nekog osećanja solidarnosti kojem će slediti odgovarajući konvencionalni pokret. Tu vrstu upotrebe jezika, koji sam stvara situaciju, Malinovski je nazvao *pha-*

²⁾ Potrebno je precizirati da je Malinovski dugo raspravljao sa ser Alanom Gardinerom, piscem poznatog dela *Theory of Speech and Language* (1932), posvećenog baš Filipu Vegeneru (Philipp Wegener) koji je, po mišljenju Gardinera, „pionir lingvističke teorije”. Svojom knjigom *Untersuchungen über die Grundfragen des Sprachlebens* (1885) Vegener je zaista bio jedan od prvih naučnika koji je formulisao takozvanu *Situationstheorie*, a možda je bio i prvi koji je smatrao da pojam situacionog konteksta predstavlja značajan doprinos opisivanju jezičkih pojava. O trima vrstama situacije koji se nalaze u Vegenerovoj teoriji (*die Situation der Anschauung, die Situation der Erinnerung, die Situation des Bewusstseins*) i o njihovoj uzajamnoj povezanosti u formulaciji značenja, up. Fert (1957a: 102–4).

tic communion, a ona je postala slavna naročito kad ju je kasnije primenio Jakobson.

U ovom istom radu (1923) Malinovski je razlučio *context of situation* od *context of culture*, između kojih postoji uglavnom ista razlika koja postoji između ostvarivanja i mogućnosti. Prvom pripada jezička pojava u njenom posebnom stanju ostvarivanja, a drugom otvoren raspon mogućnosti ostvarivanja čiji izbor donije konkretizuje u jednom datom kontekstu situacije. U toj prvoj fazi, dakle, Malinovski suštinski odvajava jezik kao način delanja, što je po njegovom mišljenju tipično za primitivna društva, od jezika kao sredstva izražavanja misli, što pripada takozvanim civilizovanim društvima (/1923/1966:351—2).

Međutim, docnije, u delu *Koralna ostrva i njihova magija (Coral Gardens and their Magic)* on nanovo razmatra tu diskutabilnu razliku između atributa i funkcija jezika i, nasuprot tome, tvrdi da je u svakoj vrsti kulture, na bilo kom nivou, jezik sinonim društvene aktivnosti (u najkooperativnijem smislu tog termina) i da je značenje jednog izraza potčinjeno njegovoj pragmatičnoj vrednosti ili, bolje, njegovoj *pragmatic efficiency*, to jest upotrebi u odgovarajućem situacionom kontekstu. Takva „operativna“ definicija značenja posmatra jezik, sa tačke gledišta njegovog ostvarivanja, kao konkretni govorni čin podvrgnut svim pravilima kontekstualne saglasnosti i prikladnosti.

Lako je naslutiti aktuelnost misli Malinovskog koju, posebno danas, možemo da cenimo pošto su tek od pre dvadesetak godina sociolingvistička, etnolingvistička³⁾ i pragmalingvistička istraživanja počela da se bave mnogostrukim vidovima komunikativnog ponašanja i lingvističke interakcije.

Izlaganje poljskog antropologa u vezi sa *context of situation*, koje su u njegovo vreme slabo razumeli i nisu za njega marili, ponovo će prihvatiti, razraditi i istaći u odnosu na *context of culture* engleski orijentalist i fonetičar Džon Rupert Fert (John Rupert Firth)⁴⁾ koji je osnovao grupu Londonske škole u *School of Oriental and African Studies* kojoj su pripadali R. Dikson (R. Dixon), M. A. K. Holidej (M. A. K. Halliday), Dž. Lajons (J. Lyons), F. R. Palmer, H. R. Robins i drugi.

Asistematični postupak Fertovog lingvističkog istraživanja koji se općenito kreće putem hitrih intuicija i brzih prelaza, postavlja poneki pro-

³⁾ O značajnom mestu koje Malinovski zauzima u istoriji etnolingvistike up. Kardona (Cardona, 1976: 57—61).

⁴⁾ Baš zahvaljujući Fertu opšta lingvistika je priznata kao akademska disciplina u Velikoj Britaniji. On je rukovodio prvom katedrom opšte lingvistike na univerzitetu u Londonu od 1944. do 1956. godine.

blem interpretativne prirode (koji je još više složen i zbog toga što je Fert malo pisao.⁵⁾ Pa ipak, pojam situacioni kontekst, uzet u obzir prvi put u delu *Speech* (1930), baš u istoimenom poglavlju, prožima čitavo Fertovo delo i predstavlja privilegovano polje istraživanja na kojem se najviše zadržalo naučnikovo interesovanje. Čini nam se ipak da je, u okviru dozvoljenog prostora, potrebno istaći njegovo razradivanje tog principa (malo poznatog van Londonske škole⁶⁾, čija će se originalnost i naučna zasnovanost potvrditi tek nekoliko decenija donije istraživanjima koja su izvršena unutar područja određenih disciplina kao što su sociolingvistika, pragmatolingvistika, etnografija komunikacije.

Posebno poznat kao izučavalac istočnih jezika i fonetike osnivač je takozvane „prozodijske fonologije”⁷⁾ — engleski lingvist potpuno je shvatio pojmovni i operativni domet *context of situation* Malinovskog⁸⁾ koji je bio značajan za proučavanje govorne aktivnosti proizvedene u skladu sa samom svojom prirodom, pre svega u društvenim uslovima. U svom prvom značajnom radu iz 1935. godine *The Technique of Semantics*, neosporno je potvrdio da je situacioni kontekst osnova semantike, a, u isto vreme, ukazao je i na *sociological linguistics* kao „...na veliko polje za buduća istraživanja” (Firth /1935/1957b:27). Pokušao je da predloži i neke

⁵⁾ Sem nekoliko rasutih priloga, Fertovo delo čine dve knjižice *Speech* (1930) i *The Tongues of Men* (1937) koje su ponovo objavljene gotovo dvadeset godina donije u jednoj knjizi *The Tongues of Men and Speech* (1966), i dve zbirke eseja koje predstavljaju istinska Fertova lingvistička razmišljanja. Jednu je izdao sam autor *Paper in Linguistics 1934—1951* (1957b), a druga je objavljena posthumno u redakciji F. R. Palmera *Selected Papers of J. B. Firth 1952—1959* (1968).

⁶⁾ Prva i možda jedina verna primena principa Malinovskog i Ferta u vezi sa situacionim kontekstom su Mičelova (Mitchell, 1957) razmišljanja o transnacionalnim lingvističkim prosegima ostvarenim u kupoprodajnim odnosima u Severnoj Africi.

⁷⁾ Taj novi pristup fonologiji, izložen u *Sounds and Prosodies* (1948), motivisan je ubedenjem da su fonematske jedinice suviše apstraktni i konvencionalni entiteti i da posmatranje prozodijskih crta ima tu prednost da dovodi do produbljanja na nivou značenja. Pošto se prozodije odnose na fonetske segmente duže od fonema (slog, reč, iskaz), tom teorijom prevazilaze se ograničenja samog fonema i, u isto vreme, stvaraju se značajne veze između fonološkog i gramatičkog nivoa (odbacivanje jednodimenzionalnosti i, u vezi s tim, prihvatanje polisistemskog pristupa). U stvari, izolovani elementi koji se pronalaze prozodijskom analizom moraju da se uklape u čitavu rečenicu i u kontekste u kojima se ostvaruju jer ih, na taj način raščlanjene i kombinovane, slušalac prima. Sto se toga tiče, up. Dinin (Dinneen, /1967/ 1970: 420 i sl.) i Roberts (1972, 1978).

⁸⁾ Sto se tiče Fertovog suda o delu Malinovskog, up. Fert (1957a). Da bi se potpunije sagledali doprinosi lingvističke teorije Malinovskog shvatanjima Ferta i londonske grupe i da bi se raščlanile odgovarajuće pozicije, up. Robins (1961, 1963, 1971), Langendoen (1968) i Zermen (Germain, 1972).

sugestije „...najpre u povezanosti sa istinski teškim problemom opisivanja i klasifikovanja tipičnih situacionih konteksta unutar konteksta kulture, a zatim u opisivanju i klasifikovanju tipova jezičkih funkcija u takvim situacionim kontekstima”.

Dakle, Fert je, u okviru svoje situacione teorije jezika, već od tridesetih godina postavio problem opisivanja i klasifikovanja jezičkih funkcija i upotreba u odnosu na kontekste u koje se postavljaju i u kojima delaju. U delu koje smo pomenuli, jasno će tvrditi da konteksti u kojima se ostvaruju verbalne akcije mogu da se grupišu prema vrstama upotrebe reči, zasnovanim na društvenim i antropološkim sistemima. Kao posledica toga, upotrebe različitih mikrojezika, različitih rodova jezika (svakodnevnog, tehničkog, književnog, naučnog, razgovornog itd.) mogu da se postave u odgovarajući odnos s raznim društvenim ulogama pojedinca i sa specifičnim kontekstima u koje su obično uklopljeni.

Kako pravilno primećuje Fert, jezik nije *bundless chaos* (bezgranični haos). Njegove bezbrojne pojave mogu, međutim, da se povežu s vrstama ostvarivanja uobičajenog komunikativnog rituala. Mada se konteksti jednog datog izraza mogu teorijski povećavati do u beskraj, prema Fertovim shvatanjima ipak svakodnevna rutina i, iznad svega, ponavljanje društvenih uloga unutar zajednice, povratno se odražavaju u jezičkim događajima (strukturama, sistemima), određujući upotrebu konvencionalnih procedure.⁹⁾ Pošto je već pre mnogo godina posvećivao pažnju danas modernim semiolingvističkim razmišljanjima u odnosu na oblike komunikativnog rituala, tipologije razgovora, i pravila konverzacijske međuakcije, Fert je ovako pisao: „Za većinu od nas uloge i tekst već postoje i zbog toga tekst može da se klasifikuje i poveže s ulogama, a takođe i s epizodama, scenama i činovima. Razgovor je grubo propisan ritual u mnogo većoj meri nego što to većina ljudi pretpostavlja. Kada jednom neko progovori sa vama, nalazite se u relativno određenom kontekstu i jednostavno ne možete da kažete ono što želite. Mi smo rođeni kao pojedinci. Međutim, da bismo zadovoljili naše potrebe moramo da postanemo društvena bića, a svako društveno biće je splet uloga ili *personae*, tako da u tom smislu situacione i jezičke kategorije ne bi bile nepodesne. Mnogo bi novih kategorija proizašlo iz sistematskog posmatranja činjenica” (/1935/1957b: 28, kurziv piščev).

⁹⁾ O konvencionalnoj akciji i o pravilima koja vladaju između same konvencije i jezičke komunikacije, up. Luis (Lewis, 1969). Proučavanja o konvencionalnosti i ritualnosti interakcija posebno su se vršila u okviru današnje „mikrosociologije”. Među velikim brojem radova u vezi s tim, up. Goffman (Goffman, 1971). Lejver (Laver) i Hačison (Hutcheson, 1972).

Tipičnost „uloga” koje čovek po društvenim scenarijama igra, nameće govornim subjektima prikladno jezičko ponašanje („prikladnost” je, uostalom, osnovni pojam pragmalingvistike) koje odgovara ponovljenim okolnostima izgovaranja, određuje modele interakcije i potvrđuje adekvatnu upotrebu izražajnih formi i registara ili stilova jezika) prema kodifikovanim i unapred utvrđenim obrascima. Iskazni subjekt na taj način ima na raspolaganju lestvicu jezičkih upotreba — „repertoar”, o kojem govori H. Gumpers (J. Gumperz) — koja odgovara različitosti jezika koji se upotrebljava, na način koji najviše odgovara u odnosu na raznolike situacije u kojima se komunikativna razmena vrši.¹⁰⁾

Sociološki atributi pojedinaca s njihovim porodičnim i rodbinskim odnosima, odnosima s vlašću, očigledno uslovljavaju međusobni komunikativni odnos i sisteme oslovljavanja i uzrokuju biranje jednog jezičkog ponašanja a ne nekog drugog (dosetke, učtiv govor, retorički prosede, upotreba dijalekta ili standardnog jezika, ukratko dijatipske raznolikosti) u vezi s datom situacijom. Unutar svakog komunikativnog područja, korektno raspoznavanje odgovarajućih odnosa između govornika, to jest onaj skup prava i dužnosti koji je međusobno i implicitno prihvaćen od strane onih koji pripadaju istom sociokulturnom sistemu, nameće pokretanje utvrđenog niza jezičkih činova i pragmatičkih mehanizama radi transakcionalnog preživljavanja samih *aktera* govorne razmene. Uostalom, kako pravilno tvrdi Džon R. Siarl (John R. Searle), „govoriti jedan jezik znači angažovati se u jednom veoma složenom obliku ponašanja kojim vladaju pravila” (/1969/ 1976:36).

Naizmeničnost raznolikosti u komunikativnim situacijama i korektna različitost u načinima kojima pojedinci utiču jedni na druge u saglasnosti sa situacionim kontekstima, pripadaju ne samo jezičkoj kompetenciji — u čomskijevskom smislu te reči¹¹⁾ — već i široj komunikativnoj

¹⁰⁾ Jezičko ostvarivanje potencijala ponašanja, drugim rečima ono što se „može označiti” putem iskaza i diskursa jeste ono što je M. A. K. Holidaj (Halliday, 1971) — Fertov učenik i originalni naučnik — nazvao „semantički potencijal”, vodeći računa o istraživanjima Bazila Bernštajna (Basil Bernstein). O konkretizaciji rečenog „potencijala” brine se sistem koje regulišu semantičke opcije koje su govorniku na raspolaganju; taj sistem zavisi od situacionih konteksta.

¹¹⁾ Treba svakako precizirati da najnovija razmišljanja Čomskog (Chomsky, 1980) proširuju teorijske okvire koje je on ranije formulisao. Unutar modularnog sistema uma, Čomski uzima u obzir kompetencije koje nisu samo lingvističke i gramatičke, već su i pragmatične i konceptualne. Prihvatajući baš modularni pristup istraživanju uma — koji se sastoji od „... jednog sistema sastavljenog od podsistema koji svojim posebnim osobinama međusobno deluju jedan na drugi” (Chomsky /1980/ 1981: 89), to jest u pluralitetu specifičnih i međusobno povezanih spoz-

kompetenciji (Habermas, Hajmz) koja neophodno obuhvata i translingvistički i semiotički pojam interakcionalne operacije. U to su uklopljeni i van-jezički kodovi kao što su kinetički ili prosemički kodovi koji su takođe funkcionalni i konotativni. Mogućnost da se *ad hoc* prepoznaju i upotrebe osnovna pravila diskursa uz saglasnost s različitim prostorno-vremenskim okolnostima i s raznim uslovima izgovaranja, predviđa i koordinisano funkcionisanje jednog niza tekstualnih i logičko-pragmatičkih operacija (koreferencija, implikacije, interferencije itd.) koje su suštinske za jednu korektnu jezičku razmenu i za odgovarajuće komunikativno ponašanje.

Možemo naglasiti da su u navedenom Fertovom delu iz 1935. godine sadržane zanimljive anticipacije nekih danas aktuelnih sektora istraživanja iz pragmatične lingvistike, sociolingvistike, *ethnography of speaking* (etnografije govora).

Prethodeći našem dobu, Fert ovako piše: „Mora se naposljetku ponoviti da je u našem svakodnevnom životu većina uobičajenih razgovora stereotipna i veoma usko uslovljena našim posebnim tipom kulture. To je neka vrsta grubo propisanog društvenog rituala u kojem vi uglavnom kažete ono što drugi, na ovaj ili onaj način, očekuju da ćete reći. Onoga trenutka kada razgovor počne, bilo šta što se kaže uslov je za određivanje onog što, po razumnim očekivanjima, treba da sledi. (...) Ni lingvisti ni psiholozi još nisu počeli s proučavanjem razgovora. Međutim, u njemu ćemo pronaći ključ za bolje razumevanje toga šta je zapravo jezik i kako on funkcioniše” (/1935/ 1957b: 31—2).

Tek u ovo poslednje vreme razmišlja se, u stvari, o usmeravajućoj ulozi rituala i o brojnim operacijama koje on uslovljava u toku komunikacijske aktivnosti. Interakcije su podložne specifičnim ograničenjima koje konstelacija razgovora i *frames* (Gofman — Goffman, 1974) stvaraju i projektuju u svakoj međusobnoj razmeni. A sa živom intuicijom Fert sugeriše baš analizu razgovora — koju treba izvršiti iz različitih uglova — kao ključ za dublje upoznavanje konkretnog jezičkog funkcionisanja. Tek pre kratkog vremena razgovorni prosedei postali su predmet pluridisciplinarnog interesovanja lingvиста, sociolingvиста, psihologa koji svoju paž-

najnih sistema — Čomski priznaje da poznavanje jednog jezika pretpostavlja dobro određene spoznajne strukture i mogućnosti. Na taj način razlučuje „gramatičku kompetenciju” od „pragmatične kompetencije”. Ukratko, dok se prva sastoji od sistema pravila koja proizvode i postavljaju u uzajamni odnos mentalne pojave i stoga obuhvata poznavanje forme i značenja, druga se odnosi na sposobnost da se takvo poznavanje upotrebi u odnosu na uslove i modalitete odgovarajuće upotrebe jezika.

---

nju usmeravaju prema proučavanjima vrsta strategija i taktika, ispitivanjima odgovarajućih mehanizama i oblika pregovaranja koje sagovornici upotrebljavaju u raznim društvenim okolnostima govorne razmene. Stoga se, s različitim metodološkim pristupima, analizira svakodnevni razgovor kao privilegovano polje na kojem se na delu mogu uhvatiti možda najslabiji i najzanimljiviji mehanizmi uobičajene ljudske elokutivne prakse.

Vraćajući se ipak na situacioni kontekst,¹²⁾ koji predstavlja predmet ovog rada, iz navedenog Fertovog dela iz 1935. godine veoma jasno proizlazi nepobitna činjenica da je semantička rekonstrukcija nekog iskaza sasvim nedovoljna i parcijalna ako se vrši samo putem formalne analize verbalnih elemenata, dok će biti odgovarajuća i potpuna ukoliko se taj iskaz postavi u specifičan *context of situation* koji docnije možemo da posmatramo unutar šireg *context of culture* zajednice u kojoj je nastao.¹³⁾ Na taj se način situacioni kontekst eksplicitno postavlja u osnovu semantike¹⁴⁾ — a semantiku Fert smatra prioriternim sistemom jezičke proizvodnje — čija je oblast delanja veoma široka od trenutka kada obuhvati značenje.

Za engleskog naučnika pripisivanje značenja nekom tekstu zahteva, u stvari, totalno obuhvaćanje skupa komponenti (gramatički, fonološki, fonetski, leksički i kolokacionalni nivoi) u jednom *context of situation*. Zanimljivo je primetiti da Fert ne stvara neki hijerarhijski red među tim nivoima;¹⁵⁾ štaviše, svaki od njih dolazi u dodir bilo s drugim kroz mrežu međusobnih odnosa, bilo s ma kakvom spoljnom situacijom. Da bi se očigledno prikazalo njihovo prožimanje unutar datog situacionog konteksta — to je operacija koja određuje usmeravanje jednog teksta — donosimo shemu koju je izra-

¹²⁾ Što se tiče teorijskih i aplikativnih valencija situacionog konteksta, up. Zlama-Kazaku (Slama-Cazacu, 1959).

¹³⁾ Iako je obavezno pribegavanje kontekstualnim faktorima da bi se moglo garantovati tačno povezivanje deiktičnih, anaforičkih, eliptičkih formi diskursa — a to su forme koje se javljaju naročito u svakodnevnom razgovoru — ipak etnometodolozi (Sikurel /Cicourel/ Garfinkel, Saks /Sacks/ i ostali), dovodeći do krajnjih granica zavisnost značenja iskaza od njegovih situacionih uslova upotrebe, pripisuju svakom jezičkom izrazu karakter „indeksičnosti“. Drugim rečima, po njihovom mišljenju, nemoguće bi bilo tumačiti i shvatiti značenje govornih ostvarenja, ukoliko se ona potpuno ne svedu na karakteristike okolnosti u kojima su emitovana. Mada je očigledno da kontekstualna situacija mora da razreši dvosmislenosti u iskazima, ipak ne izgleda baš suviše produktivan radikalni empirijski nominalizam koji podržava takvo tumačenje.

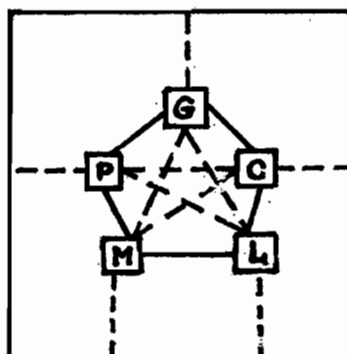
¹⁴⁾ Za produblјivanje Fertove teorije značenja, vidi Lajons (1966).

¹⁵⁾ Što se tiče analize nivoa koju je izneo Fert, up. posebno Brusil-Hol (Brusill-Hall, 1961a, 1961b).

dio Ojeleran (Ojeleran, 1967:439). Iz nje se jasno vidi jednako učestvovanje svakog nivoa u spletu odnosa koji određuju značenje:

G: grammar
(gramatika)
P: phonology
(fonologija)
M: phonetics
(fonetika)
L: lexicology
(leksikologija)
C: collocation
(kolokacija)

Tekst u situacionom kontekstu

Petnaest godina docnije Ferst će se ponovo vratiti situacionom kontekstu i baveći se lingvističkim delima Malinovskog, podrobnije će objasniti i one, po njegovom mišljenju neophodne činjenice u razgovornoj situaciji.

„Kontekst situacije kod Malinovskog je određen niz događaja kao *in rebus*. Još uvek je moje mišljenje da je 'kontekst situacije' najbolje upotrebljen kao pogodna shematska konstrukcija koja može da bude primenjena na jezička zbivanja. To je grupa povezanih kategorija koje se razlikuju od gramatičkih kategorija, ali su uglavnom iste apstraktne prirode. Kontekst situacije uvodi u jezičku proizvodnju sledeće kategorije:

A. Bitne crte učesnika: osobe, ličnosti.

1. Verbalno delanje učesnika.
2. Neverbalno delanje učesnika.

B. Važne predmete.

C. Posledice verbalnog delanja.

Situacioni kontekst i tipovi jezičke funkcije u tom slučaju mogu da se grupišu i klasifikuju” (/1950/ 1957b: 182; kurziv piščev).

Situacioni kontekst koji Malinovski smatra delom društvenog procesa u kojem jedna jezička činjenica ima središnji značaj, a istovremeno je i razlučiva unutar jezičkih raznolikosti, Fert ne posmatra kao konkretno audiovizuelno registrovanje kontekstualnih elemenata koji uokviruju pojavu reči, već više kao jedan kategorijski model koji se može korisno upo-

trebiti u govornim ostvarenjima. Dok je za poljskog antropologa pojam situacionog teksta funkcionalan u objašnjavanju i opisanju specifičnih komunikativnih realnosti, posebnih jezičkih navika, britanski naučnik na na prvom mestu zahteva da se on postavi u okvir opšte teorije jezika i da se zasniva na uređenom „shematskom sklopu rečenice“ u operativnoj shemi koja je pogodna za klasifikaciju jezičkih događaja.

Na ovom mestu nećemo se ograničiti na jednostavno posmatranje složenijih kategorija već ćemo pokušati da u svetlosti najnovijih razmišljanja o jeziku, istaknemo aktuelnost Fertovih predloga.¹⁶⁾ Tako imamo: — učesnike koji su — kada se analiziraju njihove psiho-socijološke crte — markirani međusobnim odnosima statusa i uloge i, kao subjekti interakcijske operacije, pozvani su kao *personae* da u komunikativnoj igri uzmu na sebe uloge i stavove povezane sa uslovima diskursa;

— verbalnu i/ili neverblanu akciju sagovornika koja sadrži bilo čisto jezičke aktivnosti (*speech-acts*), bilo one bezbrojne znakove manifestacije kinetičke i paralingvističke prirode (pokreti telom, pogledi, gestovi, položaji, facijalna mimika, intonacija, smeh, plač itd.) koje se, kao prirodene komunikativnoj kompetenciji govornika/slušalaca ne mogu eliminisati i veoma mnogo utiču na retoričko-značenjsko tumačenje iskaza i na prepoznavanje onoga što je implicitno i što se podrazumeva (kompleks podrazumevanja), a što primalac poruke mora znati da uklopi u zavisnosti od okolnosti;

— efekat kojim govorni čin svesno ili nesvesno deluje na komunikativnu situaciju; zaista nešto što je izgovoreno, zahvaljujući i više ili manje razrađenim strategijama manipulacije i ubeđivanja — strategijama koje zajedno sa specifičnim tekstualnim komponentama nose takozvane ilokutorne ciljeve i namere čina — često određuje posledice na mišljenja, verovanja i osećanja slušalaca. Mislimo upravo na perlokutorne čine¹⁷⁾ čiji problematični i nestalni vidovi predstavljaju, na različitim nivoima, predmet zajedničkih interesovanja analitičke filozofije i pragmatolingvistike.

Kao što se može zapaziti, u Fertovoj shematskoj konstrukciji nalaze se neki osnovni elementi bilo koje vrste komunikativne aktivnosti. Te su elemente danas istakli značajni radovi o pragmatičnoj lingvistici i teoriji teksta:

¹⁶⁾ O plodnoj primenljivosti Fertovih principa na polju glotodidaktike, up. Leonard (1977) i Farago Leonard (1982).

¹⁷⁾ O vezama *quaestio* razlikovanja između ilokutornog i perlokutornog čina i o efektima perlokutivnog čina, vidi Koen (Cohen, 1973) i Zbisa (Sbisa, 1982).

ono što (1) Zigfrid Šmit (Siegfried J. Schmidt) definiše kao „složenu pretpostavljenu situaciju” (/1973b/ 1982:126—8) koja sadrži sva uslovljavanja, društveno-ekonomska, socio-kulturna, spoznajno-intelektualna i biografsko-psihička ograničavanja kojima su podložni odnosi među učesnicima; (2) raznolike verbalne i ne-verbalne manifestacije shvaćene kao istinske *actions*¹⁸ (akciona i performativna dimenzija jezika), a koje se s pravom smatraju jednako vrednim i jednako funkcionalnim u okviru razgovorne prakse; (3) efekte koje perlokucija postiže pošto govorna akcija nalazi svoje najdelotvornije ispunjenje u odgovorima-reakcijama koje prouzrokuje.

Analiza jezičkog delanja za Ferta je povezana s razlučivanjem konteksta situacije koji se mogu identifikovati unutar date kulture, a, u isto vreme, povezana je i s klasifikacijom osobnih funkcija jezika koje govornici, kao pripadnici određenog društva, ostvaruju u najobičnijim i svakodnevnim upotrebama.¹⁹ Godinu dana docnije, 1951, Fert podvlači da su značenja iskaza svakako podređena situacionom kontekstu u kojem se ostvaruju, ali da tekstovi moraju da se odnose na govornike unutar iskazne dimenzije: „Logičari su skloni da veruju da reči i rečenice imaju 'značenje' samo po sebi, nezavisno od učesnika u situacionom kontekstu. Govornici i slušaoci kao da nisu neophodni. Smatram da iskazi ne bi smeli da budu potpuno odvojeni od društvene celine u kojoj funkcionišu i da se stoga svi tekstovi u savremenom govornom jeziku moraju posmatrati kao da imaju 'implikaciju iskazivanja' i da moraju da se pripišu tipičnim učesnicima nekog uopštenog situacionog konteksta.

Zato je, s moje tačke gledišta, pravilno pretpostaviti da elemente jezika treba proučavati u odnosu na situaciju i da se sintaksičke kategorije mogu plodno povezati s različitim načinima s kojima izraz analizira ili sintetizuje aspekte složene situacije. Pažnja je usmerena prema 'društvenim uslovima' i 'situacijama' prisutnim prilikom upotrebe različitih kategorija” (Firth /1951/ 1957b:226).

Zato, prema Fertu, značenje ne može da se uniformno pripisuje rečima i rečenicama nezavisno od situacionih uslova u kojima su proizvedene (što je stav logičara). Ono, naprotiv, mora da se traži u upotrebama koje odašiljaoci i primaci pripisuju frazama i diskursima u komunikativnoj praksi. Drugim rečima, određena višeglasnost jezika i njegove kontekstualne upotrebe — a partneri u interakciji moraju da

¹⁸ Svojom akcionom snagom jezika se postavlja i meri u okvirima jedne teorije akcije.

¹⁹ Up. teoriju Holdeja (1970, 1973, 1975) o „funkcijama” i „makrofunkcijama” jezičke delatnosti.

poseduju i odgovarajuću kompetenciju u vezi s tim — je ono što jednom izrazu daje najper-
tinentnije značenje između svih onih koja su
paradigmatski moguća.²⁰

Zanimljivo je pročitati ono što analogno to-
me tvrdi Ludwig Vitgenštajn (Ludwig Witt-
genstein) u *Filozofskim istraživanjima* (*Phi-
lofophische Untersuchungen* /1953/ 1967) o
povezanosti značenje i upotrebe. Potvrđujući
instrumentalni karakter jezičke aktivnosti —
koja se smatra jednom od manifestacija ljud-
skog delanja („zapovedati, pitati, pričati, će-
retati — to je sve deo naše prirodne istorije
kao ići, jesti, piti, igrati se” /I, 25/) — ozna-
čava baš kao „jezičku igru” sve ono jedinst-
veno „...sačinjeno od jezika i delatnosti ko-
jima je protkano” (I, 7) Vitgenštajn smatra
da su jezičke igre društveno „usmerene” ak-
tivnosti čija se raznolikost nalazi u odnosu
s ciljevima za koje se koriste. Odatle proiz-
lazi težina koju upotreba jedne reči, jednog
iskaza dobija za prikladno tumačenje njiho-
vih značenja: „Za *veliku* klasu slučajeva u
kojima se koristi reč 'značenje' — iako ne za
sve slučajeve njene upotrebe — tu reč može-
mo ovako da objasnimo: značenje jedne reči
je njena upotreba u jeziku” (Wittgenstein
/1953/ 1967: I, 43, kurziv pišev).

Spoj značenje — upotreba neophodno uslovlja-
va shvatanje smisla u odnosu na različite ob-
like komunikativnog ponašanja. U vezi s tim
pretpostavlja se da govornik/slušalac poznaje
pravila *reči* koje su dinamično operativne u
situacionim kontekstima. Za Vitgenštajna da-
kle: „Razumeti jednu rečenicu znači razume-
ti jedan jezik. Razumeti jedan jezik znači ov-
ladati jednom tehnikom” (I, 199).

U poslednjem Fertovom odlomku koji smo na-
veli kada se govori o upotrebi, o funkcionisa-
nju, poziva se na „implikaciju iskazivanja”
(*implication of utterance*) kojem britanski lin-
gvist ne daje sigurno sekundarnu ulogu u ana-
lizi jezičke akcije Zaista, od trenutka kada se
tvrdi da su govornici, slušaoci i njihova situa-
ciona određenost uklopljeni u smisao iskaza,
neophodno je obuhvaćen i proces prisvajanja i
ostvarivanja jezika od strane pojedinca.

²⁰ U vezi sa semantičkim opisom jednog jezika u
odnosu na situaciju diskursa Oswald Dikro (Oswald
Ducrot) piše: „Jedini podaci koje iskustvo pruža
odnose se ne na sam iskaz, već na okolnosti u
različitim situacijama njegove upotrebe: onoliko ko-
liko ja razumem jedan jezik, u stanju sam da pripi-
šem smisao i, u vezi s tim, da nadem parafrazu is-
kazima izgovorenim *hic et nunc*. Međutim, odlučiti
kakvo je *značenje* iskaza van mogućih okolnosti zna-
či prepustiti teren iskustva i konstatacije radi stva-
ranja neke hipoteze koja je možda opravdana, ali
svakako mora da se opravda” (/1972/ 1979:117—8, kurziv
pišev).

Shvaćeno više ili manje jedinstveno, od Benvenista (1956, 1970) i potom kao govorni čin, kao onaj kompleks činilaca povezan s izgovaranjem i postavljen između jezičkog sistema i stvarne situacije, iskazivanje se razlikuje od iskaza (*sentence*) koji predstavlja konkretno ostvarenje samog čina, proizvodni rezultat. Iskazivanje je takođe vršenje akcije društvenog značaja, tipa obećati, zakleti se, zapovedati itd. Instanca iskazivanja odaje verbalni stav govornog subjekta u odnosu na iskazanu materiju i na svog sagovornika otkrivajući i pozicije sa kojih su izvršene operacije primopredaje tekstualnih programa. Sem toga, otkriva odnos govornika sa prostorno-vremenskim okolnostima (*hic et nunc*) u kojima je razgovor ostvaren. Sve su to iskazna ponašanja koja zahtevaju stalnu pragmatičku ukotvljenost u situaciju da bi bila garantovana adekvatnost i prihvatljivost teksta.

Pojedinačno, značajne prostorno-vremenske deiktičke dimenzije, u koje se postavlja *mise en place* razgovora, uobličavaju hronološke odnose između trenutka iskazivanja i trenutka iskaza (vremena, vidovi), tipološke odnose između subjekta i objekta prisutnih/odsutnih u iskazu i, najzad, odnosa status/uloga između učesnika u komunikaciji na kojima se strukturise međusubjekatska konfiguracija samog iskaza. Organizacija tekstova tada zavisi od zakona diskursa, od onih pragmatičnih normi nametnutih iskazivanju koje određuju kriterijume upotrebe verbalnih i nominalnih kategorija (lice, vreme, rod), izbor formalnih obeležja (pokazne zamenice i pridevi, prilozii) koji su uvek u saglasnosti sa okolnostima u kojima nastaju reči.

U poslednjem navedenom Fertovom odlomku u biti je prisutna i oportunistička da se verifikuje korespondencija sintaksičkih kategorija s različitim vrstama tekstualnog ostvarenja u saglasnosti s iskaznom situacijom. O toj problematiki raspravlja danas jedan deo *Textlingvistik* koja je baš zainteresovana za istraživanje tipologije tekstova,²¹⁾ diskurzivnih rodova (tekst i diskurs se tu smatraju podudarnim).

U značenjskoj praksi tekstovi se predstavljaju kao konkretne pojave (*text-tokens*) jedne vrste društveno regulisanog i prethodno uobličenog teksta (*text-type*) čiji su interpretativni modeli stvarnosti i već naglašene formule i konvencionalne karakteristike očigledno stečeni (modalna i tekstualna kompetencija) i uslovljavaju postupke prepoznavanja i/ili reprodukcije koje ljudi uvlače u igru u okviru različitih konstelacija diskursa. Mogućnost, dakle, da se ras-

²¹⁾ Sto se tiče temike *Textsorten* i njihove klasifikacije mogu se uporediti Gillih i Rebl (Güllich i Rable, 1972), Verlich (Werlich, 1975).

pozna obraćanje sintaksičkim *patterns* u diskursivnim formacijama istog tipa, postavlja suštinska pitanja o usklađivanju tekstova i o njihovoj klasifikaciji prema nekolikim činiocima kao što su vrsta argumenta, oblik kontekstualne situacije, vrsta odnosa među učesnicima u komunikaciji, interakcijski obrazac itd.

U okviru istraživanja iz tekstualne lingvistike, naročito od 1973. pa do danas — a ovde možemo samo da se ograničimo na pružanje nekih nagoveštaja i sumarnih podataka u vezi s predmetima koji bi, međutim, zahtevali specifičnu i dobro raščlanjenu raspravu — da bi došao do eksplicitne formulacije unutrašnjih pravilnosti i pragmatičkih činilaca koji su van teksta, Janoš Šandor PePtefi (Jénos Sándor Petöfi, 1974, 1975) razrađuje svoju *Textstruktur-Weltstruktur-Theorie* (TeSWeST). U tekstu on razlikuje ko-tekst (*Ko-text*), kojem pripadaju međutekstualni odnosi i kontekst (*Kon-text*) koji se odnosi na celinu ventekstualnih uslova proizvodnje/primanja teksta,²²⁾ dok uvodi semantičko-ekstenzivno tumačenje sveta (u logičkom prihvatanju mogućnih svetova) ostvareno u samom tekstu. Za Petefija ko-tekst i kon-tekst delaju povezano kao što su uvek međusobno povezani sintaksički, semantički i pragmatički aspekti jezika. Ispitivanjem povezanosti između kontekstualne i kontekstualne dimenzije verifikuje se u istoriji *Textlinguistik* prelaz iz druge faze, koja se odnosi na stvaranje tekstualnih gramatika (sem Petefijeve gramatike najznačajnije su gramatike T. A. van Dajka /T. A. van Dijak/ i Hanesa Rizera /Hannes Rieser/), na treću fazu u kojoj se formulišu tekstualne teorije i koja se najpre odnosi na proučavanje pragmatičnih uslova koji garantuju postojanje i korisnost jednog teksta.²³⁾

Na tom poslednjem području interesovanja posebno doprinosom Šmita (Schmidt), situacioni kontekst se ponovo nameće u deskriptivnim modelima komunikativne akcije. Zaista, „komunikativnom igrom akcije” — nazivom koji je očigledno vitgenštajnovski Šmit (1973a, 1973b) ponovo uvodi kategorije situacionog konteksta kao temelje onog komunikativnog delanja koje je u osnovi poslednje teorije teksta i najnovije pragmalingvistike. To su za naučnika iz Bilefelda potpuno podudarni sektori. Idealizovana igra komunikativne akcije može da se predstavi kao složeni odnos između sledećih komponenata: „... učesnika u komunikaciji, ko-

²²⁾ U vezi s tom distinkcijom podsetimo se na anticipacije Koserijua (1955) koji, uzimajući u obzir određen govori, uvodi pojmove *determination* u značenju „ko-tekst” i *entorno* u značenju „kon-tekst”.

²³⁾ Da bi se istakla tri perioda kroz koja se raščlanjavaju pravci tekstualne lingvistike i, opštije, da bi se dao kritički prikaz tendencija i tema koje je karakterišu, up. Konteov (1977:9–50) *Uvod*.

komunikativne situacije (= kolokacija lokalizovana u prostoru i vremenu jedne komunikativne igre akcije); složene pretpostavljene situacije učesnika u komunikaciji i situacionih pretpostavki; 'komunikativne kompetencije'; komunikativnih činova koji se nalaze u izrazu teksta u normalizovanoj društveno-komunikativnoj funkciji iskazivanja (potencijalnost ilokutivnog čina) i u pratećim ne-verbalnim akcijama učesnika u komunikaciji" (Schmidt /1973b/ 1982:138).

Lingvistički i nelingvistički sastavni delovi stolpljeni su u komunikativnu situaciju unutar neke zajednice govornika. U vezi s tim, na završetku ovog rada, ne ostaje nam ništa drugo nego da se podsetimo onoga što je Fert tvrdio 1930. godine u onom poglavlju svog dela *Speech* koje nosi programski naslov *Context of situation*: „Važno je shvatiti da je 'značenje' isto toliko svojstvo ljudi, njihovih 'setova', njihovog specifičnog ponašanja, stvari i događaja u situacijama, koliko i stvorenih zvukova" (/1930/ 1966:111).

(S italijanskog preveo
SRĐAN MUSIĆ)

Bibliografija

Benveniste, E. (1956), 'La nature des pronoms', u Halle, M., Lunt, H. G., McLean, H., van Schooneveld, C. H. (eds.), *For Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, The Hague, Mouton, str. 34—37; preštampano u delu (1966), *Problèmes de linguistique générale*, Pariz, Gallimard (it. prevod 'La natura dei pronomi', u *Problemi di linguistica generale*, Milano, Il Saggiatore, 1971, str. 301—309; sh. prevod Priroda zamenica u *Problemi opšte lingvistike*, Beograd, Nolit 1975, str. 192—197).

— (1970), L'appareil formel de l'énonciation, *Languages*, 17, str. 12—18; ponovo objavljeno u delu (1974), *Problèmes de linguistique générale II*, Pariz, Gallimard, str. 79—88.

Bursill-Hall, G. (1961a) Levels Analysis: J. R. Firth's Theories of Linguistic Analysis (Part I), *Journal of the Canadian Linguistic Association*, VI, 2, str. 124—135.

— (1961b), Levels Analysis: J. B. Firth's Theories of Linguistic Analysis (Part II), *Journal of the Canadian Linguistic Association*, VI, 3, str. 164—191.

Cardona, G. R. (1976), *Introduzione all'etnolinguistica* (Uvod u etnolingvistiku), Bolonja, Il Mulino.

Chomsky, N. (1980), *Rules and Representations*, Njujork, Columbia University Press (it. prevod *Regole e rappresentazioni*, Milano, Il Saggiatore, 1981).

Cohen T. (1973), Illocutions and Perlocutions, *Foundations of Language*, 9, str. 492—503 (it. prevod Illocuzioni e perlocuzioni, u *Gli atti linguistici. Aspetti e problemi di filosofia del linguaggio*, Milano, Feltrinelli, 1978, u redakciji M. Sbisà, str. 126—142).

Conte, M. — E. (u redakciji) (1977), *La linguistica testuale (Tekstualna lingvistika)*, Milano, Feltrinelli.

Coseriu, E. (1955), Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar, *Romanistisches Jahrbuch*, 7, str. 29—54; ponovo objavljeno u (1962), *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Gredos, str. 282—323.

— (1981), La socio- y la etnolingüística: sus fundamentos y sus tareas, *Anuario de Letras (México)*, XIX, str. 5—30.

Dinneen, F. P. (1967), *An Introduction to General Linguistics*, Njujork, Holt, Rinehart and Winston (it. prevod *Introduzione alla linguistica generale*, Bolonja, Il Mulino, 1970).

Ducrot, O. (1972), *Dire et ne pas dire. Principes de sémantique linguistique*, Pariz, Hermann (it. prevod *Dire e non dire. Principi di semantica linguistica*, Rim, Officina, 1979).

Farago Leonardi, M. (u redakciji) (1982) *Proposte linguistiche e glottodidattiche di J. R. Firth* (Lingvistički i glotodidaktički predlozi Dž. R. Ferta), Bergamo, Minerva Italica.

Firth, J. R. (1930), *Speech*. London, Benn's Sixpenny Library; ponovo objavljeno 1966.

— (1935), The Technique of Semantics, *Transactions of the Philological Society*, 36; ponovo objavljeno (1957b), str. 7—33.

— (1937), *The Tongues of Men*, London, Watts and Co.; ponovo objavljeno 1966.

— (1948), Sounds and Prosodies, *Transactions of the Philological Society*, 52; ponovo objavljeno (1957b), str. 121—138.

— (1950), Personality and Language in Society, *The Sociological Review*, 42; ponovo objavljeno (1957b), str. 177—189.

— (1951), General Linguistics and Descriptive Grammar, *Transactions of the Philological Society*; ponovo objavljeno u (1957b), str. 216—228.

- (1957a), *Ethnographic Analysis and Language with Reference to Malinowski's Views*, u Firth, R. (izd.), *Man and Culture. An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski*, London, Routledge and Kegan Paul, str. 93—118; navodi se iz 1968⁴.
- (1957b), *Papers in Linguistics 1934—1951*, London O. U. P.; navodi se iz 1964⁴.
- (1966), *The Tongues of Man and Speech*, London, O. U. P.; navodi se iz 1970².
- Gardiner, A. Sir (1932). *The Theory of Speech and Language*, Oksford, Clarendon Press.
- Germain, C. (1972), Origine et évolution de la notion de „situation” de l'„Ecole linguistique de Londres”: de Malinowski à Lyons, *La Linguistique*, 2, str. 117—136.
- Goffman, E. (1971), *Relations in Public. Micro-studies of the Public Order*, Njujork, Harper and Row (it. prevod *Relazioni in pubblico. Microstudi sull'ordine pubblico*, Milano, Bompiani, 1981).
- (1974). *Frame Analysis. An Essay on the Organization of the Experience*, Njujork, Harper and Row.
- Gülich, E., Raible, W. (Hrgs.) (1972), *Textsorten. Differenzierungskriterien aus linguistischer Sicht*, Frankfurt na Majni, Athenäum.
- Halliday, M. A. K. (1970), Language Structure and Language Function u Lyons J. (red.), *New Horizons in Linguistics*, Harmondsvort, Penguin Books, str. 140—165 (it. prevod *Struttura linguistica e funzione linguistica* u Lyons J. (red.), *Nuovi orizzonti della linguistica*, Torino, Einaudi, 1975 str. 165—198).
- (1971) Language in a Social Perspective, *Educational Review*, June, str. 165—188 (it. prevod *Il linguaggio in una prospettiva sociale*, u Glioli, P. P. (red.) *Linguaggio e società*, Bolonja, Il Mulino, 1973, str. 237—262.
- (1973), *Explorations in the Functions of Language*, London, Arnold.
- (1975), *Learning how to mean. Explorations in the Development of Language*, London, Arnold.
- Langendoen, D. T. (1968), *The London School of Linguistics: A Study of the Linguistic Theories of B. Malinowski and J. R. Firth*, Kembriđž, Masačuset, The M. I. T. Press.
- Laver J., Hutcheson, S. (red.) (1972), *Communication in Face to Face Interaction*, Harmondsvort, Penguin Books.

Leonardi, M. (1977), *Temi firthiani di linguistica applicata: „restricted languages” e „collocation”* (Fertove teme iz primenjene lingvistike: „restricted languages” i „collocation”), „Rassegna Italiana di Linguistica Applicata”, IX, 3, str. 121—136.

Lewis, D. K. (1969), *Convention. A Philosophical Study*, Kembridž, Mas., Harvard University Press (it. prevod *La convenzione. Studio filosofico*, Milano, Bompiani, 1974).

Lyons, J. (1966), Firth's Theory of „Meaning”, u Bazell, C. E., Catford, J. C., Halliday, M. A. K., Robin, R. H. (red.), *In Memory of J. R. Firth*, London, Longmans.

Malinowski, B. (1923), The Problem of Meaning in Primitive Languages, Supplement I to Ogden, C. K., Richards, I. A., *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, London, Routledge and Kegan Paul (it. prevod *Il problema del significato nei linguaggi primitivi*, I prilog Ogden, C. K., Richards, I. A., *Il significato del significato. Studio dell'influsso del linguaggio sul pensiero e della scienza del simbolismo*, Milano, Il Saggiatore, 1966, str. 333—383).

— (1935), *Coral Gardens and their Magic*, London, Allen and Unwin; ponovo objavljeno 1965. u izd. Indiana University Press.

Mitchell, T. F. (1957), The Language of Buying and Selling in Cyrenaica, a Situational Statement, *Hesperis*, 44, str. 31—71.

Oyelaran, O. O. (1967), *Aspects of Linguistic Theory in Firthian Linguistics*, „Word”, *Linguistic Studies Presented to André Martinet on the Occasion of his Sixtieth Birthday (Part one)*, edited by Juillard, A., XXIII, 1—2—3, str. 428—452.

Palmer, F. R. (red.) (1968), *Selected Papers of J. R. Firth 1952—1959*, London, Longmans.

Petöfi, J. S. (1947), *Semantics, Pragmatics, Text Theory*, Working Papers and pre-publications, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica, Università di Urbino, 36, serie A (it. prevod *Semantica, pragmatica, teoria del testo* u Conte (1977), str. 195—223).

— (1975), *Vers une théorie partielle du texte*, Hamburg, Buske.

Roberts, E. W. (1972), A Critical Survey of Firthian Phonology, *Glossa*, VI, 1, str. 3—73.

— (1978), *Perspectives in Prosodic Phonology: I — J. R. Firth*, „Linguistics”, 206, str. 5—40.

Robins, R. H. (1961), Obituary of J. R. Firth, *Language*, XXXVII, str. 191—200.

— (1963), General Linguistics in Great Britain 1930—1960, u Mohrmann, C., Norman, F., Sommerfelt, A., (red.), *Trends in Modern Linguistics*, IX International Congress of Linguistics (Kembridž, Mas., 27. avgust — 1. septembar 1962), Utreht, Spectrum Publishers, str. 11—37.

— (1971), Malinowski, Firth and the „Context of Situation”, Ardener, E. (red.), *Social Anthropology and Language*, London, Tavistock, str. 33—46.

Sbisà, M. (1982), Atti, effetti, ed affetti, *Grazer Linguistische Studien*, 17/18, str. 198—219.

Schmidt, S. J. (1973a), Texttheorie / Pragmalinguistik u Althaus, H. B., Henne, H., Weigand, H. P. (red.), *Lexikon der germanistischen Linguistik*, Tübingen, Nimejer, str. 233—244 (it. prevod *Teoria del testo e pragmalinguistica*, u Conte (1977), str. 248—271).

— (1973b), *Texttheorie. Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation*, München, Fink (it. prevod *Teoria del testo. Per una linguistica della comunicazione verbale*, Bolonja, Il Mulino, 1982).

Searle, J. R. (1969), *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, London, Cambridge University Press (it. prevod *Atti linguistici. Saggio di filosofia del linguaggio*, Torino, Boringhieri, 1976).

Slama-Gasacu, T. (1959), *Limba și context*, Bukurešt, Ed. Științifică.

Wegener, Ph. (1885), *Untersuchungen über die Grundfragen des Sprachlebens*, Halle.

Werlich, E. (1975), *Typologie der Texte*, Hajdelberg, Quelle und Meyer.

Wittgenstein, L. (1953), *Philosophische Untersuchungen*, Oksford, Blackwell (it. prevod *Ricerche filosofiche*, Torino, Einaudi, 1967; sh. prevod *Filosofska istraživanja*, drugo, pregledano i popravljeno izdanje, Beograd, Nolit, 1980. Navodi u članku su iz tog izdanja u prevodu dra Ksenije Maricki Gađanski).